

UDK 657.42
Pregledni članak
Primljeno 24. 10. 91.

Mr. LUKA CRNKOVIĆ,
Ekonomski fakultet Osijek

FUNKCIJA OBRJNIH SREDSTAVA U PROCESU REPRODUKCIJE*

Obrtna sredstva neophodna su za normalno odvijanje procesa reprodukcije i zato izučavanje problematike istih zasluuje izuzetnu pažnju. U ovom radu autor je obradio: pojam i podjela obrtnih sredstava prema pojavnim oblicima, prema ekonomskom sadržaju, te prema osnovnim fazama u procesu proizvodnje. Isto tako obrađena je uloga obrtnih sredstava u pojedinim fazama procesa reprodukcije: proizvodnji, raspodjeli, razmjeni i potrošnji.

*Rad predstavlja dio istraživačkih rezultata na projektu "Istraživanje i modeliranje novih finansijsko-ekonomskih i organizacijskih aspekata razvoja poduzeća u Republici Hrvatskoj" kojeg financira Ministarstvo znanosti, tehnologije i informatike Republike Hrvatske u razdoblju 1991-1993. godine.

1. POJAM OBRJNIH SREDSTAVA

Ukupna poslovna sredstva poduzeća dijelimo na dvije velike skupine, na osnovna i obrtna sredstva. Ovakva podjela poslovnih sredstava proistječe iz same prirode i funkcije istih u procesu proizvodnje. Osnovna sredstva u procesu proizvodnje troše se postupno i svoju vrijednost u vidu amortizacije prenose na novi proizvod. S druge strane obrtna sredstva potpuno se potroše u jednom proizvodnom ciklusu i u potpunosti količinski i vrijednosno prelaze na novi proizvod.

Polazeći od same funkcije uloge i oblika obrtnih sredstava u procesu proizvodnje mogu se dati različite definicije obrtnih sredstava. Ovdje ćemo navesti definicije nekih naših poznatih autora. Tako Š. Babić polazeći od pojavnog oblika sredstava definira obrtna sredstva na slijedeći način: "Za obrtna sredstva je zaista karakteristična činjenica da privredna organizacija pojedine njihve pojavne oblike ne prikuplja s ciljem da ih trajno upotrebljava, nego zato da ih što prije utroši (odnosno u nekim slučajevima proda) i to sa svrhom da dobije, zahvaljujući njihovom trošenju, odnosno prodaji, obrtna sredstva nekog drugog pojavaog oblika".¹

D. Jovanović imajući u vidu koeficijent obrtanja definira poslovna sredstva poduzeća na slijedeći način: "Sredstva koja imaju koeficijent obrtanja manji od 1, odnosno vremensko trajanje jednog obrta duže do godinu dana smatraju se osnovnim sredstvima. Sredstva koja imaju koeficijent obrtanja veći od 1, odnosno vremensko trajanje jednog obrta kraće od godinu dana smatraju se obrtnim sredstvima. Kod osnovnih sredstava potrebno je, dakle, najmanje godinu dana da se vrte u prvobitnu formu, a kod obrtnih najviše godinu dana. Svakako da od ovoga ima izuzetaka, usled specifičnosti izvesnih privrednih delatnosti (mostogradnja, brogogradnja, poljoprivredni rasadnici i sl), ili nekih poremećaja u radu privrednih organizacija i sl."²

Imajući u vidu činjenicu da se obrtna sredstva mogu javiti u više pojavaog oblika B. Bešir kaže: "Najveći dio obrtnih sredstava u proizvodnoj organizaciji udruženog rada možemo poistovjetiti s predmetima rada na koje čovjek svjesno djeluje da bi stvorio upotrebne vrijednosti. Međutim, obrtna sred-

¹ Babić, S.: Uvod u ekonomiku poduzeća, Školska knjiga, Zagreb 1967. str. 123.

² Jovanović, D.: Obrtna sredstva privrednih organizacija, "Savremena administracija", Beograd 1959, str. 20.

stva ne možemo potpuno poistovjetiti s njima, jer predmeti rada predstavljaju samo jedan pojavni oblik obrtnih sredstava dok se obrtna sredstva javljaju i u drugim pojavnim oblicima: u stvarnom obliku, u novčanom obliku i u pravnom obliku.³

Nastojeći dati jednu sveobuhvatnu definiciju obrtnih sredstava R. Tepšić kaže: "Zato možemo reći da pod obrtnim sredstvima treba razumijevati ona poslovna sredstva koja se jednokratnim upotrebama troše u poslovnim procesima i čija se vrijednost preobrazila iz novčanog oblika u novac najmanje jednom u toku godine."⁴

Neki autori različito definiraju obrtna sredstva s gledišta privrede u cjelini u odnosu na definiciju obrtnih sredstava s gledišta pojedinog poduzeća. Tako Ž. Janković kaže: "S gledišta privrede uopće, pod obrtnim sredstvima razumijevaju se materijalne vrijednosti koje se troše u proizvodnji, tako da se njihova supstanca i vrijednost jednokratnom upotrebom u potpunosti prenose na novi proizvod, pri čemu se mijenja i njihov oblik. S gledišta poduzeća ovakva definicija odgovara samo u odnosu na jedan dio sredstava koja sačinjavaju masu obrtnih sredstava u njegovom poslovanju, a to su sirovine i materijal. Ostale vidove obrtnih sredstava u poslovanju poduzeća uključivo sa stanim inventarom ova definicija ne obuhvata."⁵

Iz naprijed navedenog možemo izvući osnovne atribute koji definiraju obrtna sredstva poduzeća, a to su jednokratna upotreba, koeficijent obrtaja kraći od jedne godine dana. Obrtna sredstva mogu javiti u više pojava oblika kao stvari, novac i pravo, a isto tako postoje određene razlike u definiranju obrtnih sredstava sa stajališta društva kao cjeline i poduzeća. Zato, je imajući sve ovo u vidu teško dati jednu sveobuhvatnu jedinstvenu definiciju obrtnih sredstava kao dijela ukupnih sredstava poduzeća.

2. PODJELA OBRJNIH SREDSTAVA

U stručnoj literaturi naših poduzeća nailazimo na više različitih podjela obrtnih sredstava. Ovdje navodimo podjelu koju je dala Ž. Janković, koja navodi osnovne elemente kao kriterije za podjelu obrtnih sredstava i na temelju tih elemenata obrtna sredstva možemo podijeliti prema:

- a) pojavnim oblicima u poslovanju poduzeća,
- b) ekonomskom sadržaju,
- c) osnovnim fazama u ciklusu obrtaja sredstava.⁶

o čemu će biti više riječi u daljnjem izlaganju.

2.1. Podjela obrtnih sredstava prema pojavnim oblicima

U procesu proizvodnje u poduzeću obrtna sredstva javljaju se u niz različitih oblika, a najčešći oblici u kojima se javljaju obrtna sredstva jesu:

- sirovine i materijal,
- nedovršena proizvodnja,
- gotovi proizvodi,
- potraživanja od kupaca,
- novčana sredstva na žiro računu i u blagajni,
- vrijednosni papiri i
- drugi — prijelazni oblici robe i novca.

Za proizvodna poduzeća karakteristične su pravo navedene vrste obrtnih sredstava pa ih zato nazivamo osnovnim pojavnim oblicima obrtnih sredstava. Podjela obrtnih sredstava prema pojavnim oblicima svakako je jedna od najznačajnijih podjela, polazeći od funkcije koju ista vrše u kružnom toku procesa proizvodnje.

2.2. Podjela obrtnih sredstava prema ekonomskom sadržaju

Pored podjele obrtnih sredstava prema njihovim pojavnim oblicima u poslovanju poduzeća, imamo jednu drugu značajnu podjelu: po ekonomskom sadržaju. Prema ovom kriteriju obrtna sredstva dijele se na:

- obrtna sredstva u robnom obliku, i
- obrtna sredstva u novčanom obliku.

Pod obrtnim sredstvima u robnom obliku razumijevamo ona sredstva, koja se nalaze u materijalnoj formi u poduzeću i to u vidu zaliha sirovina i materijala, zaliha nedovršene proizvodnje i zaliha gotovih proizvoda.

Obrtna sredstva u novčanom obliku ekonomski predstavljaju novčani ekvivalent materijalnih i drugih vrijednosti u poslovanju poduzeća, a to je prije svega novac na poslovnom računu i u blagajni.

U praksi se javljaju prijelazni oblici robe i novca, to su izvjesni oblici koji nemaju tipična svojstva osnovnih oblika novca i robe, tj. ne javljaju se u materijalnoj formi i u formi novca, pa se ipak smatraju obrtnim sredstvima. Takvi oblici robe javljaju se kada je novac izdat a roba još nije primljena. To su slijedeći slučajevi: roba na putu, avansi dobavljačima, višak aktivnih vremenskih razgraničenja nad pasivnim, akontacije po službenom poslu i akontacije na zarade

3 Bešir, B.: Ekonomika organizacija udruženog rada, Osijek 1975. str. 133.

4 Tepšić, R.: Obrtna sredstva, Informator, Zagreb 1974. str. 13.

5 Janković, Ž.: Obrtna sredstva u poslovanju poduzeća, "Informator", Zagreb 1960, str. 71.

6 Isto, str. 9.

radnika i službenika. Prijelazni oblici novca javljaju se kada je roba izdata a novac još nije primljen, kao na primjer: vrijednosni papiri, devize, valute, čekovi, potraživanja od kupaca i sl.

Obrtna sredstva u prijelaznim oblicima robe i novca javljaju se zbog nesavršenosti ciklusa društvene reprodukcije, tj. zbog vremenskog nepoklapanja proizvodnje i prometa robe između poduzeća. Zbog toga se nužno dešava da se jedan dio privredne operacije izvrši, dok se drugi dio iste operacije može izvršiti tek po isteku određenog vremena. Zbog toga se u bilancama poduzeća javljaju iznosi u aktivni koji se odnose na pojedine već spomenute prijelazne vidove robe i novca. To znači da se pretvaranje robe u novac i novca u robe ne vrši neposredno i istovremeno, već se između ovih osnovnih oblika javljaju drugi oblici kao nužne međufaze tj. etape u ciklusu obrtanja sredstava.

Sa stajališta teorije spomeniti prijelazni oblici nemaju karakter sredstava, jer se u takvom stanju ne mogu neposredno upotrebljavati za izvršenje zadataka poduzeća. Da bi se iznosi vezani za prijelazne oblike mogli upotrijebiti u privrednim operacijama poduzeća, potrebno je da se ovi oblici prethodno pretvore u svoje osnovne oblike: robu i novac. "Prelazni oblici novca i robe nesumnjivo teže da se pretvore u svoje osnovne oblike. U prelaznom obliku oni nisu ekonomski sposobni da neposredno djeluju u pravcu transformacije sredstava. Pomoću potraživanja od kupaca nije moguće vršiti isplatu dobavljaču za kupljene sirovine i materijal: pomoću materijala na putu nije moguće povećati sredstva u sferi proizvodnje pre nego što taj materijal ne bude prispeo i pretvorio se u svoj osnovni oblik. Tek preko svojih osnovnih oblika, prelazni oblici mogu dalje da deluju na transformaciju obrtnih sredstava.... Ta sistematska težnja prelaznih oblika da se pretvore u svoje osnovne oblike dolazi otuda, što prelazni oblici i nisu bili cilj privrednih operacija: oni se javljaju samo kao jedna od varijanata koju poznaje privredna praksa o kružnom kretanju sredstava."⁷

2.3. Podjela obrtnih sredstava prema osnovnim fazama u procesu proizvodnje

Poznato nam je da se obrtaj sredstava u poslovanju poduzeća vrši kroz naizmjениčno smjenjivanje pojedinih faza ciklusa obrtaja. U ovom pogledu Ž. Janković dijeli obrtna sredstva u skladu s prirodnim raščlanjivanjem ciklusa obrtaja na dvije osnovne faze, i to:

- obrtna sredstva u fazi proizvodnje,
- obrtna sredstva u fazi prometa."⁸

Obrtna sredstva u fazi proizvodnje obuhvaćaju: zalihe sirovina i materijala, zalihe nedovršene proizvodnje i razne prijelazne oblike robe (roba na putu, avansi dobavljačima, vremenska razgraničenja, akontacije po službenom poslu, akontacije na zarade).

Obrtna sredstva u fazi prometa obuhvaćaju: novčana sredstva, zalihe gotovih proizvoda, potraživanja od kupaca i razne druge prijelazne oblike novca (devize, valute, čekove i sl.).

Podjela ukupne mase obrtnih sredstava prema ovim fazama ima svoje opravdanje i svoje razloge u vezi s postupkom utvrđivanja visine ovih sredstava. Samo, sredstava i jedne i druge faze, ukupno uzeta, jedino omogućavaju normalno poslovanje poduzeća i ostvarenje njegovih konačnih efekata.

S gledišta izvršenja zadataka poduzeća podjednako važnu ulogu ima jedan i drugi vid sredstava. Prema tome jasno je da poduzeće ne može izvršiti svoju funkciju ako sredstva nisu osigurana za obje faze istovremeno.

U zavisnosti od oblasti kružnog kretanja sredstava razlikovanje obrtnih sredstava proizvodnje i prometa, posljedica je rasporeda sredstava prema oblastima kružnog kretanja sredstava. Obrtna sredstva kao zasebna osnovna grupa u aktivni ne dolazi do izražaja. Otuda su obrtna sredstva u ovom slučaju jednaka zbiru dijela osnovne grupe sredstava u oblasti proizvodnje, i osnovne grupe sredstava u oblasti prometa.

Navedena konstatacija potiče na zaključak, da je s gledišta prakse povoljnija klasifikacija na osnovna, obrtna, izdvojena sredstva i smanjenje sredstava, od podjele na sredstva u oblasti proizvodnje i prometa, jer su to kategorije koje bolje odgovaraju poduzeću. Stoga praksa, i pri takvoj podjeli sredstava, nameće svoje zahtjeve, i sredstva se ipak promatraju u zavisnosti od toga da li su osnovna ili obrtna, pa makar i u drugom planu.

S druge strane, grupiranje na sredstva proizvodnje i prometa više odgovara za teorijska razmatranja, s obzirom na to da se ova podjela vrši u zavisnosti od kriterija gdje se stvara i prenosi vrijednost. Podjela na osnovna i obrtna sredstva, dakle, povoljnija je s praktičnog gledišta, jer su to kategorije koje su svojstvene poduzeću.

⁷ Vasiljević, K.: Teorija i analiza bilansa, Savremena administracija, Beograd 1965, str. 82

⁸ Janković, Ž.: Obrtna sredstva u poslovanju poduzeća, Informator, Zagreb 1960. str. 11.

Pored navedenih podjela obrtnih sredstava D. Jovanović dijeli obrtna sredstva prema:

- knjigovodstveno-tehničkom i
- funkcionalnom kriteriju⁹

Klasifikaciju obrtnih sredstava prema knjigovodstveno tehničkom stajalištu imamo tada, kada je raspored aktive izvršen na osnovna i obrtna sredstva, a obrtna na novčana sredstva, zalihe materijalnih vrijednosti, aktivna vremenska razgraničenja ili normirana sredstva i sredstva u obračunu i ostaloj aktivi i sl. iz čega možemo zaključiti da su obrtna sredstva jednaka onim grupama koje nisu osnovna i izdvojena sredstva. Ovo zato, jer na osnovi spomenutog grupiranja ispada da obrtnim sredstvima odgovaraju sve aktivne bilančne pozicije koje nisu osnovna i izdvojena sredstva, jer se ne razlikuju sredstva od smanjenja sredstava. Znači, u obrtna sredstva su uključene bilančne pozicije koje su to, i bilančne pozicije koje nisu to, već su izraz "smanjenja sredstava" (sporna, nenaplativa potraživanja, preplaćene obveze i sl.). Osim toga, ne razlikuju se oblici u kojima se obrtna sredstva stvarno nalaze u toku svog kružnog kretanja. Zato se za ovakve oblike obrtnih sredstava ne može reći da su finansijski pokazatelji u pravom smislu izražavanja finansijske situacije u poduzeću.

Raščlanjivanje aktive prema funkcionalnom kriteriju (tj. kada razlikujemo prije svega sredstva od smanjenja sredstava), obrtna sredstva se javljaju kao zasebna grupa koja suštinski odgovara ovim sredstvima. Podjela obrtnih sredstava, na bazi ovog mjerila, sastoji se u raščlanjivanju na novčana i robna obrtna sredstva, u proizvodnim poduzećima robna obrtna sredstva se dijele na obrtna sredstva u pripremi, proizvodnji i gotovim proizvodima. Ovakva podjela obrtnih sredstava u suglasnosti je s funkcionalnim oblicima koje obrtna sredstva stvarno uzimaju u toku kružnog kretanja, te su samim tim pokazatelji finansijskog stanja poduzeća.

Podjelu obrtnih sredstava u zavisnosti od knjigovodstveno-tehničkog kriterija imamo u slučaju kad je izvršen raspored aktive tako što su obrtna sredstva prikazana kao novčana sredstva, zaliha materijala, aktivna vremenska razgraničenja i sredstva u obračunu i ostaloj aktivi, ili normirana sredstva i sredstva u obračunu i ostaloj aktivi. Ovakva podjela nema potpuno ekonomsko opravdanje. Razlog je, što na osnovi ove klasifikacije ispada da su obrtna sredstva jednaka

aktivni po odbitku osnovnih (uključiv i investicionu izgradnju) i izdvojenih sredstava, jer se ne razlikuju sredstva od smanjenja sredstava, već je smanjenje sredstava uključeno u obrtna sredstva. Drugim riječima u obrtna sredstva su uključene i bilančne pozicije smanjenja sredstava koje nemaju odlike ovih sredstava s funkcionalne točke gledišta. Osim toga, pri ovakvoj podjeli nerazlikuju se oblici obrtnih sredstava u kojima se ova sredstva nalaze u toku kružnog kretanja. Samim tim, ovakvi strukturni dijelovi aktive nisu automatski i finansijski pokazatelji poduzeća.

Kod podjele obrtnih sredstava prema funkcionalnom kriteriju, obrtna sredstva su zasebna grupa u aktivi, koja suštinski obuhvaća samo obrtna sredstva; odnosno nisu jednaka dijelu sredstava u sferi proizvodnje i sredstava u sferi prometa, odnosno nisu jednaka aktivni po odbitku osnovnih i izdvojenih sredstava, tj. nisu jednaka novčanim sredstvima, zalihama materijalnih vrijednosti, aktivnim vremenskim razgraničenjima i sredstvima u obračunu i ostaloj aktivi i sl.

Ukupna obrtna sredstva dijelimo na odgovarajuće dijelove, shodno oblicima koje pripremaju u toku kružnog kretanja; odnosno, shodno funkciji koju imaju pojedini dijelovi u ciklusu kruženja. To su roba, odnosno robna sredstva u pripremi, proizvodnji i gotovim proizvodima u proizvodnim poduzećima, i novčana obrtna sredstva, koja potječu iz realizacije, a uvjet su za pretvaranje u robu, obnavljanje procesa angažiranja sredstava. Robna sredstva su takva obrtna sredstva, koja su posljedica napuštanja novčanog oblika, a namijenjena su u krajnjoj liniji ponovnom vraćanju u novčani oblik putem realizacije.

Priroda poslovanja ne omogućava uvijek direktno pretvaranje robe u novac i novca u robu, te ima i prijelaznih oblika robe i novca. Ovi prijelazni oblici nisu ništa drugo, već samo međufaze između osnovnih oblika obrtnih sredstava. Otuda se robna i novčana obrtna sredstva dijele na: osnovni i prijelazni oblik robe, i osnovni i prijelazni oblik novca.

Prijelazni oblik novčanih sredstava potječe od robe, a namijenjen je pretvaranju u osnovni oblik novca (npr. potraživanje od kupaca).

Prijelazni oblik novčanih sredstava tek po pretvaranju u osnovni oblik novca, nastavlja kružno kretanje.

Prijelazni oblik robnih sredstava potječe iz novca a namijenjen je pretvaranju u robu (npr. date akontacije dobavljačima). Prijelazni oblik robnih sredstava tek po pretvaranju u osnovni oblik robe, nastavlja kružno kretanje.

⁹Jovanović, D.: Obrtna sredstva privrednih organizacija, Savremena administracija. Beograd 1959, str. 43.

Kada su u pitanju proizvodna poduzeća, robna sredstva se prethodno dijele na pripremu, proizvodnju i gotove proizvode u zavisnosti od procesa proizvodnje.

Po prvoj podjeli obrtna sredstva se dijele na novčana i robna. Novčana sredstva se dijele na prijelazni i osnovni oblik novca. Prijelazni oblik novca se dijeli ovako: kupci, valute, devize, čekovi, mjenice (nastali po robnoj osnovi). Potrebno je napomenuti da bilančna pozicija *kupci*, koja izražava potraživanja od kupaca za prodane gotove proizvode ili robu po prodajnoj cijeni, sadrži i višak proizvoda, također i bilančna pozicija *žiro računa*, jer obuhvaća naplaćena potraživanja od kupaca.

Kako višak proizvoda nije izraz obrtnih sredstava, to bi taj dio trebalo izdvojiti iz navedenih bilančnih pozicija. S teoretske točke gledišta tako bi bilo jedino ispravno. U praksi je to moguće sprovoditi, samo onda kada se vrši obračun troškova, iznalazi financijski rezultat i vrši njegova raspodjela. To se obično radi tromjesečno i godišnje, odnosno samo godišnje u zavisnosti od privredne djelatnosti poduzeća.

I pored toga, na osnovi bilančne pozicije "dobitak", koji se nalazi u pasivi u okviru nenormalnih izvora sredstava, može se u međuvremenu saznati koji dio obrtnih sredstava otpada na višak proizvoda. Međutim, ako poduzeća posluju s gubitkom, to se iskazuje u aktivni na bilančnoj poziciji "gubitak", kao smanjenje sredstava, jer pokazuje koliko je obrtnih sredstava ispalo iz funkcije po ovoj osnovi.

Osnovni oblik novca dijeli se na: gotovinu u blagajni i žiro račun kod banke. Robna sredstva dijele se na: pripremu, proizvodnju i gotove proizvode, jer se odnosi na proizvodna poduzeća. Robna sredstva u pripremi dijele se na: date akontacije dobavljačima, roba na putu — kao prijelazni oblici; sirovina i materijal, pomoćni materijal, gorivo, ambalaža, sitan inventar, materijal u preradi, obradi i doradi, otpaci, stočna hrana i prostirka, sjeme i zasad itd. — kao osnovni oblici.

Robna sredstva u proizvodnji dijele se na: aktivna vremenska razgraničenja (nakon kompenzacije s pasivnim vremenskim razgraničenjima), akontacije po službenom poslu, akontacije na osobni dohodak, — kao prijelazni oblici; nedovršena proizvodnja i poluproizvodi namijenjeni daljnjoj preradi u poduzeću — kao osnovni oblici. I na kraju, robna sredstva kao gotovi proizvodi.

Po drugoj podjeli obrtna sredstva se dijele na novac (u blagajni ili kod banke), sirovine i materijal, sredstva u proizvodnji, gotove proizvode i potraživanja od kupaca.

Iz toga razloga prvi raspored obrtnih sredstava u odnosu na drugi ima opći karakter. To se ogleda u tome, što je u prvom slučaju moguće uključiti u probojne grupe, sve bilančne stavke koje su izraz obrtnih sredstava.

U drugom slučaju to nije moguće. Npr. čekovi, date akontacije dobavljačima, roba na putu, akontacije po službenom poslu, akontacije na plaće i sl. izraz su po prvom bilo prijelaznog oblika novca, bilo prijelaznog oblika robe u pripremi ili proizvodnji. Po drugoj klasifikaciji ove bilančne pozicije nisu novac u blagajni ili bilanci, sirovine ili materijal, sredstva u proizvodnji, gotovi proizvodi i potraživanja od kupaca, to izlazi kao da i nisu obrtna sredstva. Znači, na osnovi ovog rasporeda nije moguće obuhvatiti sva obrtna sredstva, jer jedan dio obrtnih sredstava ostaje izvan ovih grupa.

U tome se sastoji, pored ostalog prednost prve klasifikacije u odnosu na drugu. Pored toga stoji i druga pretežnost. Kod ove klasifikacije, grupe obrtnih sredstava automatski su i financijski pokazatelji, jer su suštinski izraz obrtnih sredstava i što odražavaju oblike u kojima se stvarno nalaze u toku kružnog kretanja. Na osnovi njih moguće je lako sagledavanje opće financijske situacije poduzeća. U drugom slučaju, s obzirom da su grupe obrtnih sredstava većinom nepotpune, jer je izostavljen jedan dio obrtnih sredstava, dobivali bi se i nepotpuni financijski pokazatelji.

Raspored obrtnih sredstava (odnosno sredstava) prema funkcionalnom kriteriju nije došao do izražaja u propisanim bilančnim shemama. Međutim, s obzirom na prednost klasifikacije bilančnih pozicija na osnovi funkcionalnog kriterija, trebale bi se propisane bilančne sheme zasnivati na ovom principu.

3. OBRтна SREDSTVA U PROCESU REPRODUKCIJE

Proces reprodukcije sastoji se od četiri osnovne faze: proizvodnje, raspodjele, razmjene i potrošnje. Najvažnija faza u procesu reprodukcije svakako je proizvodnja, zato jer se u njoj stvara vrijednost, a s njom i počinje proces reprodukcije. Međutim i ostale faze reprodukcije imaju isto tako važnu ulogu.

3.1. Funkcija obrtnih sredstava u proizvodnji

Proizvodnja sama po sebi ne može biti cilj društva, jer je proizvedene proizvode potrebno raspodijeliti, razmijeniti i potrošiti. Dakle konačni cilj svake proizvodnje u smislu zadovoljenja potreba potrošača je u stvari potrošnja. Proizvodnjom započinje, a potrošnjom završava proces reprodukcije.

Svakom poduzeću za normalno odvijanje procesa proizvodnje potrebna su obrtna sredstva u novčanom obliku koja služe za:

- “a) za kupovinu sirovina i drugih vrsta materijala,
- b) za isplatu plaća s odgovarajućim doprinosima,
- c) za uplatu raznih drugih doprinosa i obveza prema društvenoj zajednici, komorama i udruženjima,
- d) za uplatu — izdvajanja u fondove.

Novčana sredstva za spomenute potrebe ne angažiraju se odjednom, već postepeno tijekom cijele godine, u skladu s opsegom proizvodnje, uvjetima snabdijevanja, karakterom i organizacijom procesa proizvodnje i uvjetima prodaje i naplate gotove robe.”¹⁰

Sve navedene isplate poduzeće može obavljati tek onda ako ima na žiro računu dovoljno obrtnih sredstava u novčanom obliku.

U skladu s navedenim postavlja se pitanje kako poduzeće pribavlja sredstva za svoje poslovanje. Novoosnovana poduzeća potrebna novčana sredstva dobivaju od osnivača ili u vidu kredita od banke. Sva ostala poduzeća dolaze do novčanih sredstava iz naplaćene realizacije od prodane robe i izvršenih usluga kupcima. Postoje i drugi načini pribavljanja novčanih sredstava u poduzeću kao dobivanje bankarskih kredita od banaka, robnih kredita i avansa od kupaca, izdavanje vrijednosnih papira i sl.

3. 2. Funkcija obrtnih sredstava u raspodjeli

Postoji uzajamna povezanost između pojedinih faza procesa reprodukcije. Smisao i krajnji cilj svake proizvodnje je potrošnja. Proizvodnja je prva i najznačajnija faza ekonomskog procesa i ona ima najveći utjecaj na ostale faze reprodukcije. Već smo ranije rekli dane može biti govora o nikakvoj proizvodnji bez obrtnih sredstava, da se bez obrtnih sredstava ne može zatvoriti kompletan ciklus obrtanja kapitala. B. Bešir ovako definira ciklus obrtanja sredstava: “Pod ciklusom obrtanja sredstava razumijeva se kružni tok kretanja sredstava. Novcem na žiro računu kupuju se sirovine i materijal, gdje se angažiranjem radne snage uz pomoć strojeva i sredstava za rad ostvaruju novi proizvodi. Prodajom ovih proizvoda na tržištu dobiva se natrag uloženi novac, kao i određeni višak novca iznad predujmljenog. Novac dobiven prodajom proizvoda ponovo se ulaže u nabavku sirovina, plaćanje osobnih dohodaka, te drugih obveza i ponovo se u novom ciklusu proizvodi roba.”¹¹

Pojednostavljeno rečeno ciklus obrtanja sredstava sveo bi se na slijedeće: novac se troši u poslovanju poduzeća — ulaže u sirovine, materijal i drugo, tako da se kao rezultat proizvodnje javlja roba.

Na taj se način novac pretvara u robu. Roba se dalje prodaje kupcima za novčani iznos koji je nešto veći od predujmljenog, te se roba pretvara u novac. Po izdvajanju nastalog povećanja novca javlja se ovakav tok kretanja sredstava neprekidno, sve dok poduzeće uspješno posluje.

“U praksi stvari često nisu tako uprošćene kao što izlazi iz naprijed navedene promjene. Osim odnosa novac — roba koji znači da je novac izdat, a roba primljena ima slučajeva da je novac izdat, a roba nije primljena, odnosno da se ona kasnije primi. To je slučaj s plaćanjem robe unaprijed.

Isto tako, umjesto odnosa roba — novac koji znači da je roba izdata, a novac primljen, u praksi ima slučajeva da je roba izdata, a novac nije primljen, ali da se primi kasnije. Drugim riječima, javljaju se u praksi izvjesne međufaze, kojih u ovim formulama nema, ali koje u stvari postoje; javljaju se izvjesni prijelazni oblici koji teže da se pretvore u svoje osnovne oblike.

Otuda kružno kretanje obrtnih sredstava, koje u formuli izgleda ovako: $N - R - N-$ a u složenoj formuli dobiva ovakav izgled: $N - R_p - R - N_p - N-$ pri čemu s R_p označavamo prijelazni oblik robe, a sa N_p prijelazni oblik novca”.¹²

Za normalno odvijanje procesa reprodukcije od trenutka ulaganja u sirovine i materijal do trenutka naplate prodane robe potrebno je određeno vremensko razdoblje, koje nazivamo vrijeme trajanja ciklusa obrtaja, u koje prema B. Beširu spada:

- “— zadržavanje sirovina i materijala na skladištima prije unošenja u ciklus proizvodnje
- zadržavanje sredstava u ciklusu proizvodnje
- zadržavanje zaliha proluproizvoda na skladištu do njihovog stavljanja u preradu
- zadržavanje zaliha gotovih proizvoda na skladištu prije njihovog otpremanja kupcima i fakturiranja
- zadržavanje proizvoda u potraživanjima od kupaca od momenta otpreme do trenutka naplate”.¹³

Vremensko trajanje pojedinih faza ciklusa obrtanja, ili ukupnog ciklusa obrtanja poduzeća različito je za

¹⁰ Janković, Ž.: Obrtna sredstva u poslovanju poduzeća, Informator, Zagreb 1960 str. 7.

¹¹ Bešir, B.: Ekonomika organizacija udruženog rada, Ekonomski fakultet, Osijek 1975, str. 183-184.

¹² Vasiljević, K.: Teorija i analiza bilansa, Suvremena administracija, Beograd 1965., str. 81.

¹³ Bešir, B.: Ekonomika organizacija udruženog rada, Ekonomski fakultet, Osijek 1975, str. 184.

svako poduzeće. Poduzeća sa sličnim proizvodnim programom imaju približno jednako trajanje ciklusa obrtanja sredstava, međutim i ovdje postoje razlike.

3.3. Funkcija obrtnih sredstava u razmjeni

U razvijenoj privredi u kojoj postoji visoki stupanj podjele rada i gdje proizvođači proizvode različite proizvode, pojedinačni proizvođači moraju proizvedene proizvode razmjenjivati između sebe da bi mogli u cijelosti podmiriti svoje potrebe. Razmjena predstavlja zasebnu fazu društvene reprodukcije koja posreduje između proizvodnje i potrošnje. Razmjena koja se javlja između proizvođača i proizvođača zapravo predstavlja samo trenutak proizvodnje, jedino ona razmjena koja se javlja u posljednjem stadiju kada se proizvodi razmjenjuju za potrošnju je nezavisna od proizvodnje.

3.4. Funkcija obrtnih sredstava u potrošnji

Proizvodnju i potrošnju možemo promatrati dvojako, a to se ogleda u slijedećem: Kod proizvodnje razlikujemo proizvodnju sredstava za proizvodnju i

proizvodnju sredstava za potrošnju, a analogno tome kod potrošnje imamo proizvodnu potrošnju i neproizvodnu potrošnju, što znači da je proizvodnja neposredna potrošnja a potrošnja neposredna proizvodnja.

Obujam proizvodne potrošnje ovisi od obujma strukture i efikasnosti same proizvodnje. S druge strane neproizvodna potrošnja predstavlja proces trošenja materijalnih dobara i usluga radi zadovoljenja ljudskih potreba.

Neproizvodnu potrošnju dijelimo na osobnu i zajedničku. Osnovni izvor sredstava za podmirenje osobnih potreba stanovništva jesu plaće radnika, s druge strane opća i zajednička potrošnja financira se iz poreza i doprinosa koje propisuje i uvodi država. Iz navedenog možemo zaključiti da su obrtna sredstva neophodna za isplatu plaća radnicima, poreza i doprinosa državi, nabavku sirovina i materijala, dakle očigledno je da bez obrtnih sredstava nije moguće normalno odvijanje društvene reprodukcije.

LITERATURA

1. *Babić, Š.*: Uvod u ekonomiku poduzeća, "Školska knjiga", Zagreb 1967.
2. *Benašić, Z.*: Kontrola, revizija i analiza poslovanja radnih organizacija, Ekonomski fakultet, Osijek 1972.
3. *Bešir, B.*: Ekonomika organizacija udruženog rada, Ekonomski fakultet, Osijek 1975.
4. *Janković, Ž.*: Obrtna sredstva u poslovanju poduzeća, Informator, Zagreb, 1960.
5. *Jovanović, Ž. i Jovanović, D.*: Obrtna sredstva privrednih organizacija, "Savremena administracija", Beograd 1959.
6. *Mandić, I.*: Poslovna i razvojna politika poduzeća, Ekonomski fakultet, Osijek 1990.
7. *Meler, M i Turkalj, Ž.*: Politika proizvoda i usluga, Ekonomski fakultet, Osijek 1991.
8. *Popović, Ž.*: Ekonomska analiza poslovanja, Informator, Zagreb 1983.
9. *Tepšić, R.*: Obrtna sredstva, Informator, Zagreb 1974.
10. *Vasiljević, K.*: Teorija i analiza bilansa, Savremena administracija, Beograd 1965.

Luka Crnković, M.A.

Summary

CURRENT ASSETS FUNCTION IN PRODUCTION PROCESS

The current assets are indispensable for regular reproduction process and therefore the study of their problems deserves special attention. In this paper the author has worked on the notion and distribution of the current asset according to the appearance forms, economic contents, basic phases in the production process. It has been worked on the role of the current assets in certain phases of the reproduction process: production, distribution, exchange, and consumption.